

Marek Godovič

dramaturg a divadelný kritik

IVETA DITTE JURČOVÁ, MICHAL DITTE

Bermudský trojuholník v Bátovciach: sila strácania a objavovania

Divadlo Pôtoň v posledných rokoch do povedomia širšej verejnosti vstúpilo nielen úspešnými a oceňovanými inscenáciami, ale aj celoročným programom rezidencii, ktorý oslovouje čoraz viac divadelníkov, hudobníkov, tanečníkov či výtvarníkov. O putovaní v jednom priestore za desaťročie existencie Centra umenia a kreativity v Kultúrnom dome v Bátovciach hovorí režisérka Iveta Ditte Jurčová a dramaturg a riaditeľ centra Michal Ditte.

Ked' s vami pred desiatimi rokmi robila rozhovor Dária Fojtiková Fehérová, dala mu titulok *Dajte mi priestor a ja pohnem svetom*. Vtedy ste v priestore bátovského kultúrneho domu začali budovať Centrum umenia a kreativity. Čo sa po desiatich rokoch zmenilo?

Michal Ditte – Iva v rozhovore spomína, kam by sme sa chceli uberať, a zdá sa, že po desiatich rokoch sa jej slová len potvrdili. Tvoríme tu vlastné inscenácie, organizujeme množstvo workshopov pre rôzne skupiny ľudí – pre laickí i odbornú verejnosť a studentov. V rámci rezidenčného programu poskytujeme celoročne priestor slovenským a zahraničným umelcom. Na naše podujatia prichádzajú diváci z celého Slovenska, niekedy sú to stovky kilometrov, ktoré musia prekonáť, aby sa k nám dostali.

Do roku 2009 ste pracovali a tvorili ako divadelný súbor. Ako ste sa dostali k zámeru vybudovať z Bátoviec kultúrne centrum?

MD – Už v roku 2002 sme začali s workshopmi.

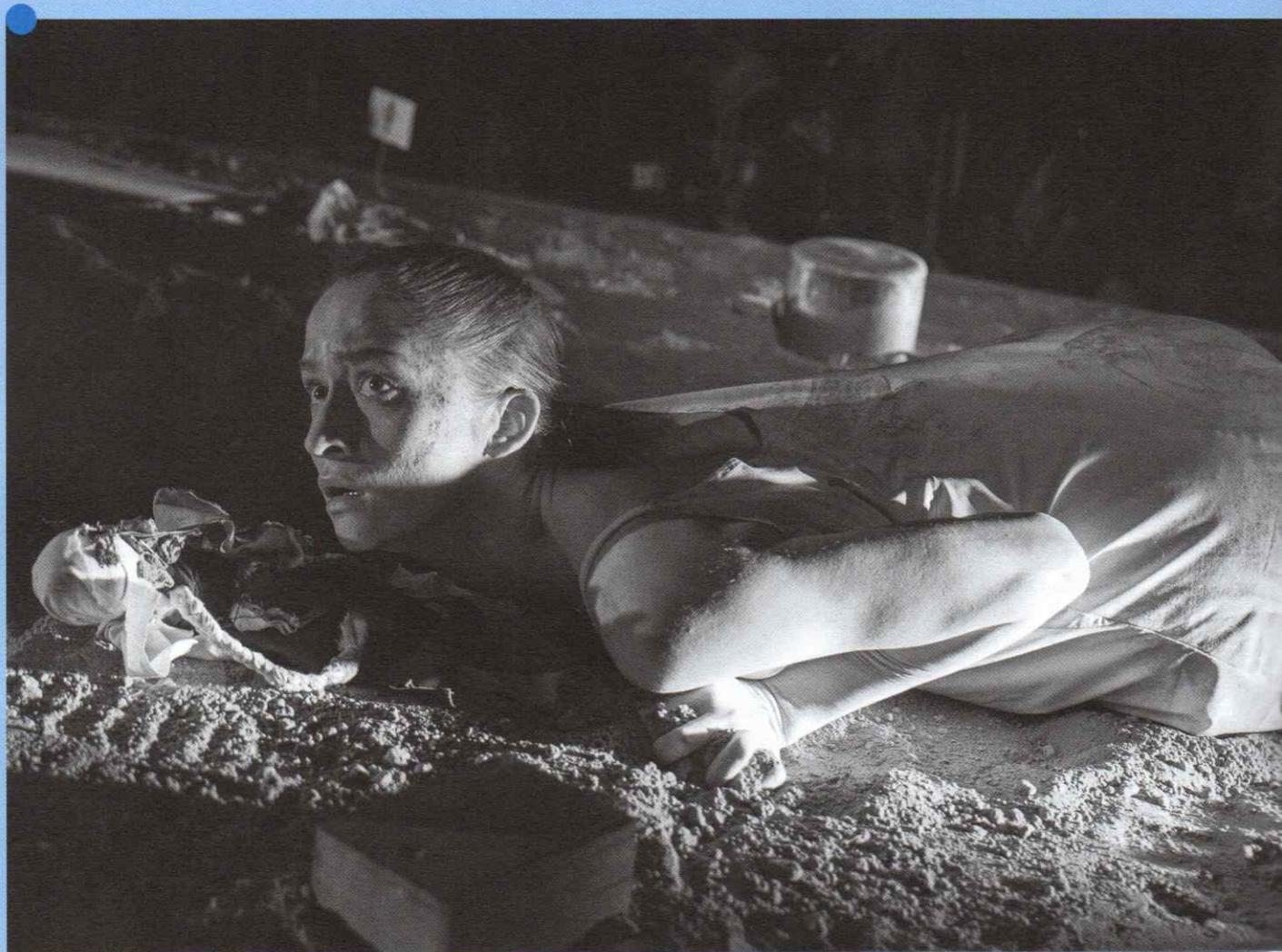
foto I. Spodniaková

Uvedomili sme si, že nestačí len tvoriť, ale že treba prinášať aj iné aktivity. Najprv sme organizovali workshopy v súvislosti s našimi inscenáciami, neskôr sme sa zamerali na tematické a komunitné tvorivé dielne. Organizovali sme aktivity, ktoré súčasne súviseli s umením, ale zasahovali aj cieľové skupiny, ktoré sme chceli dostať k nám – do divadla. Vtedy sme ešte pôsobili v Leviciach. Prvým zlomovým momentom bolo otvorenie našej kaviarne alebo skôr divadelného klubu Dve slová, kde sme všetky naše projekty

a aktivity sústredili. Kancelárske a skúšobné priestory sme však mali na rôznych miestach, často na opačných koncoch mesta. Chceli sme dospieť do štátia, aby sme všetko mali pokope. V Leviciach sme však takú možnosť nenašli, a preto sme začali hľadať priestory v okolitých obciach. Bátovce boli pre nás od začiatku čarovným priestorom, kde sme si okamžite vedeli predstaviť našu existenciu.

IDJ – Už v Leviciach sme cítili, že sa nachádzame na čistej, nepopísanej ploche, ktorá je pre nás výzvou. A tak sme začali písat, značiť, maľovať. Tvorili sme inscenácie, ktoré boli performatívneho charakteru, takže bolo treba hľadať hercov, ktorí zvládnu takýto spôsob práce. Nadväzovali

AMERICKÝ CISÁR (Divadlo Pôtoň)
foto M. Škvrtňáková

sme kontakty so zahraničnými lektormi, ktorí prinášali nové podnety. Hľadali sme svojich divákov. Hľadáme ich doteraz. Pochopili sme, že sa nemôžeme spoliehať iba na to, že urobíme kvalitnú inscenáciu a divák si nás nájde a zároveň bude rozumieť nášmu, nie práve jednoduchému divadelnému jazyku. Začali sme preto cielene komunikovať aj s divákmami. Je za nami, ale ešte aj pred nami, množstvo rôznorodých vzdelávacích aktivít. Byť iba umelcom je krásne, ale v prostredí, v ktorom žijeme a tvoríme, je to pre nás nemožné.

Aký bol váš prvý dojem, keď ste sa ocitli v klasickom priestore kultúrneho domu, akých je na Slovensku množstvo?

IDJ – Získali sme budovu, ale zistili sme, že je v dezolátnom stave. Bolo ju treba zrekonštruovať, aby sme splnili základné hygienické požiadavky. Všetko bez zásadnej podpory a financií. Iba s nadšením, ktoré sa mnohým mohlo zdať smiešne. To, že po desiatich rokoch sme stále tu, fungujeme a prežívame, vznikajú inscenácie a do Bátoviec prichádzajú ľudia z celého Slovenska aj zo zahraničia, je pre mňa dôkaz, ktorý ma v živote vedie: idea prekoná všetky materiálne problémy.

V rámci rezidencií ponúkate v divadle možnosť tvorby domácim aj zahraničným tvorciam. Odkedy tieto rezidenčné programy organizujete?

MD – V roku 2009 sme prvýkrát vyhlásili otvorenú výzvu pre zahraničných umelcov. Prišlo nám cez päťdesiat žiadostí od umelcov od Austrálie až po Kanadu. O päť rokov sme však čoraz viac dbali na to, aby k nám chodili najmä slovenskí tvorcovia. Vychádzali sme z vlastnej skúsenosti, keďže sme sedem rokov migrovali po rôznych priestoroch. Chceli sme našim umelcom poskytnúť priestor na intenzívnu prácu, vytvoriť im domáce zázemie. Bol to však boj. Povedomie o tom, že je možné využívať rezidenčný program na Slovensku, bolo v tom čase medzi slovenskými umelcami minimálne. Bola skupina, ktorá využívala možnosti zahraničných rezidenčných centier, ale tá bola veľmi malá. V súčasnosti každoročne otvárame tri rezidenčné programy pre viac než šesťdesiat umelcov.

BRATRI KARAMAZOVÍ (Slezské divadlo Opava)
foto archív divadla

Kto všetko sa k vám na rezidencie hlási a podľa čoho vyberáte konkrétnych rezidentov?

MD – Má to zvláštne sínusoidy: jeden rok máme prevahu žiadostí od výtvarníkov, ďalší rok od divadelníkov, potom zase od tanečníkov. Čoraz viac nás vyhľadávajú skupiny a jednotlivci, ktorým vyhovuje práca na vidieku a súvisí s ich pripravaným dielom. Takýmto prípadom je napríklad slovenská dizajnérska značka Puojd, ktorá u nás tvorila fashion videá ku kolekcii Dedina. Čo sa týka výberu rezidentov, kurátorskú radu meníme podľa zamerania prihlásených umelcov a umeleckých zoskupení.

Špecifíkom rezidencí v Divadle Pôtoň je okrem vidieckeho prostredia aj to, že i vy dvaja ste tvorcovia. Vstupujete do tvorby rezidentov alebo im dávate aspoň spätnú väzbu?

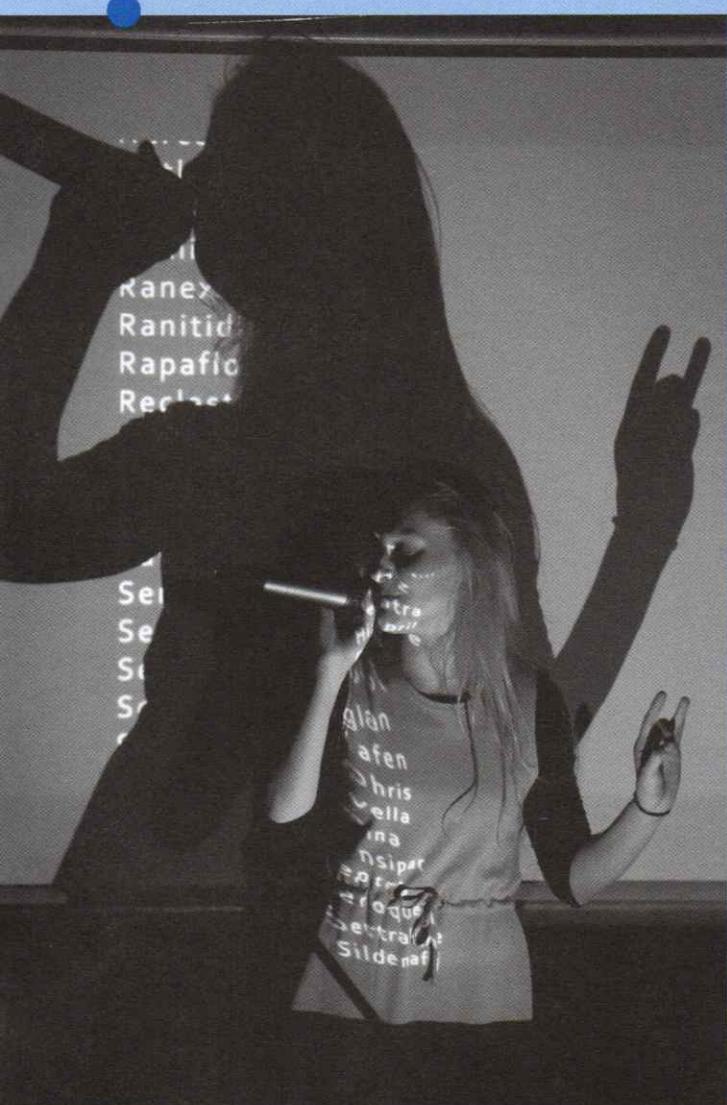
MD – Každý rezident musí nielen odprezentovať svoju prácu, či už work in progress, alebo v premiérovom uvedení, ale musí aj zrealizovať workshop pre miestnu komunitu. Tieto prezentácie a aktivity navštievujú miestni diváci, ktorých reakcie sú často veľmi inšpiratívne. Debaty s ľuďmi, hlavne v dôchodkovom veku, sú veľmi dlhé a aj plodné a tvorcovia si na týchto stretnutiach urobia množstvo poznámok.

IDJ – Dôležité pre rezidenčné centrá je, aby ich zázemie tvorili umelci. Rezidenčné centrum sa nedá iba manažovať,

nevystačí si ani s tým najlepším produkčným. Umelci, ktorí k nám chodia, nás vždy vyzývajú, aby sme o ich tvorbe niečo povedali. Na diskusii s nimi si dávame záležať, nechceme, aby zostali napospas priestoru a samote. Aj pre mňa ako režiséru je dôležité rozprávať sa, aby som si sama definovala a čo najpresnejšie pomenovala, čím sa práve zaoberám. U rezidentov to funguje podobne, často

VOJENSKÉ meno RAMA (Divadlo Pôtoč)

foto L. Dobias

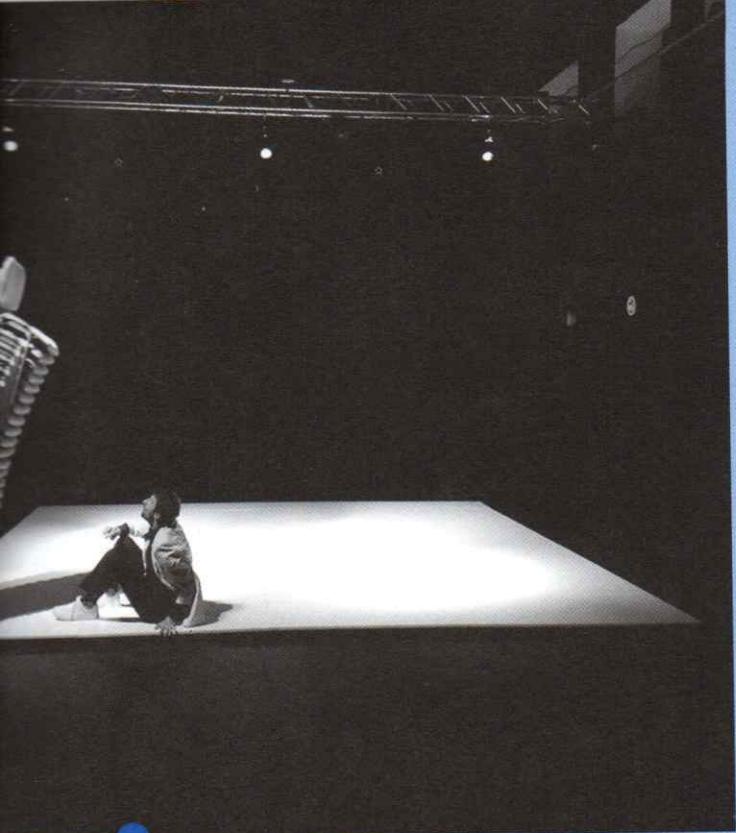
prichádzajú iba s načrtnutou ideou, nápadom, ktorý sa pokúšajú rozvíjať. Vtedy sú pre nich rozhovory s kolegami zásadné. Niekoľko to ani nemusí byť rozhovor, môže to byť i monológ, ale keď má rozprávajúci vnímaného poslucháča, môže dojst' v priebehu svojho monológu k odpovedi.

Chystáte sa štruktúru vašich rezidenčných programov nejakо meniť?

MD – Tieto úvahy sú v zárodkoch. Zatiaľ je to nastavené dobre. Program Inkubátor je pre tvorcov, ktorí si len začínajú definovať tému, spôsob, akým ju chcú uchopíť. Tvoria sa v rámci neho skice a náčrtky budúcich diel. Akcelerátor je pre umelcov, ktorých diela sú pred premiérou, a pre zahraničných umelcov máme tiež špeciálny program. Limitom je samozrejme priestor, čas, ubytovacie kapacity, ktoré momentálne v divadle máme. Z hľadiska dĺžky prevažujú dvojtýždňové rezidenčné pobytu. V prihláškach však čoraz viac umelci preferujú mesačné pobytu. Určite k tomu prispel program stipendií Fondu na podporu umenia, ale pocítujeme aj akúsi potrebu – u istej skupiny tvorcov – odstrhnúť sa z mestského prostredia a intenzívne pracovať na svojom diele v Bátovciach.

Sledujete, čo sa potom ďalej deje s projektmi? Viete napríklad o nejakých konkrétnych prípadoch, keď rezidencia vyústila do vzniku diela, ktoré rezonovalo aj v širšom divadelnom kontexte?

MD – Nesledujeme to programovo a ani rezidentov nezaväzujeme povinnosťou informovať nás o každom uvedení diela. Naša vedomosť o ďalšom živote projektov je skôr záležitosťou bežnej spoločnej výmeny informácií. Neviem celkom adekvátnie posúdiť širší divadelný kontext, myslím si, že každý umelecký projekt, ktorému poskytneme priestor, je v danom čase impulzom pre tvorcov a je možné, že intenzívny čas strávený v Bátovciach so skupinou ďalších umelcov sa môže prejaviť i neskôr pri realizácii iných projektov. V každom prípade sme radi, že v našich priestoroch vznikali aj inscenácie ako

PLI (Viktor Černický)
foto M. Ditte

Stopy v pamäti súboru Odivo, Temná noc +/- Obrazy pre srnky zoskupenia Med a prach či PLI Viktora Černického.

Kedže sme nikdy nemali ambíciu vytvárať okolo seba skupinu stálych rezidentov, zoznam divadiel, ktoré v našich priestoroch tvorili, je pomerne bohatý, napríklad: D'EPOG, Debris Company, NO MANTINELS, Teatro Espánico, Milk Presents, Jaro Viňarský, Ela Lehotská s Honzom Lepšíkom. Z najmladšej generácie sú to Dáša Krištofovičová, Tomáš Janypka alebo Mário Drgoňa. Rezidenčný program necielime len na divadelníkov. Pomerne veľké zastúpenie majú u nás mladí slovenskí výtvarníci, ktorí pravidelne vystavujú

¹ Tanenčík a performer Viktor Černický bol za dielo PLI ocenený v rámci festivalu Česká taneční platforma 2019 – získal Cenu poroty aj Cenu divákov.

v galériach na Slovensku a v zahraničí ako Martin Derner, Katarína Caková, Stanislav Piatrik, Gábor Gyenes, Jana Hirnerová a Marián Vredík. Výborný ohlas mal aj výsledok rezidencie Puojdu a Living documentary. Fashion videá ku kolekcii *Dedina* získali špeciálnu cenu Special Mention na Best Fashion Film Award 2018.

Spomínali ste domácich divákov, aký vzťah majú k vám a k l'ud'om, ktorí takto migrujú do Bátoviec za umením? Ako ste získavali ich dôveru? V Poľsku jedno divadlo na vidieku chodilo na začiatku od domu k domu a tak pozývalo obyvateľov na predstavenia.

MD – Tri roky sme vydávali noviny, ktoré sme distribuovali do každej schránky v Bátovciach a v ďalších troch okolitých obciach, zrealizovali sme špeciálne relácie pre obecné rozhlasové súčasnej slovenskej literatúre a nekomerčnej hudbe, robili sme anketové prieskumy. Za posledné roky sme smerom k obyvateľom Bátoviec a okolitých obci vyvinuli iniciatívy rôzneho charakteru. Umeleckého i produkčného. Myslíme si, že sa nám podarilo nabúrať komfortné zóny istej časti obyvateľstva, ktorá si k nám pravidelne alebo aspoň sporadicky nachádza cestu. K búraniu hraníc, samozrejme, prispievajú aj ceny a rôzne mediálne ohlasy. Mohlo by sa dokonca zdáť, že je to viac ako chodenie od domu k domu. Ale nemáme to podložené výskumom.

IDJ – Nemyslím si, že práca a množstvo energie, ktoré sme vložili do získavania si Bátovčanov, boli márne. Chodia k nám skalní diváci, ktorých sme veľa naučili, a sú nimi prekvapení aj umelci, ktorí k nám prídu hostovať. Naučili sa používať výrazy ako avantgarda, fyzické divadlo, protagonista a podobne. Takýchto divákov nie je samozrejme veľa, ale z hľadiska obce sa ich počet pomaly rozširuje.

Využívanie spoločného priestoru, hľadanie, nachádzanie, putovanie, to všetko sa spája s komunitným divadlom. Ale na druhej strane Divadlo Pôtoč nemá vlastný súbor, komunita sa vytvára s každým projektom nanovo. Mali ste niekedy zámer

vytvoriť komunitné divadlo?

IDJ – Prvotným zámerom bolo vytvoriť divadlo so stálym súborom, ale to sa pre nedostatok financií aj odhodlania a odvahy hercov, s ktorými sme v tom čase spolupracovali, nepodařilo. S odstupom času to však hodnotíme pozitívne. Keby sme desať rokov budovali komunitu, tak by sme už v súčasnosti nedokázali tvoriť. Komunita by sa uzavtvorila do seba, nakumulovali by sa v nej vzťahy, väzby, konflikty, ktoré by neprospevali práci. Do komunity by sa nedostal vzduch, vplyvy a inšpirácie od ľudí zvonka. Prijali sme ako princíp tvorby spájanie ľudí, ktorí sú rôznorodí, ale majú tú istú ideu – vytvoriť konkrétnu inscenáciu, vložiť do nej maximálne všetko a búrať tak svoje hranice.

Niekedy je proces vzniku komunity jednoduchý, niekedy ladenie ľudí trvá dlhšie, ale v zásade sa to vždy podarí, čo na inscenáciách cítiť.

Málokedy sa stane, že ľudia, ktorí sem prídu tvoriť, sa nezačnú zapájať aj do pomoci, ktorá vyplýva z každodennej prevádzky priestoru. Veľmi rýchlo pochopia, že priestor žije z energie tých, ktorí v ňom žijú a tvoria. Niekoľko varí, niekoľko píše európske granty, niekoľko umyje riad. Bez vzájomnej pomoci to nejde.

MD – Príklad z druhej strany: Vodič autobusu, ktorý čakal účastníkov celodenného workshopu z projektu Psota na Slovensku, sa ponúkol, že nám pokosí trávnik. Ľudí, ktorí k nám prichádzajú, dokáže priestor zvláštne pohliť.

IDJ – Je ako vír na pokojnej rieke.

Od roku 2016 ste v Divadle Pôtoň začali obdobie koprodukcií. Vytvorili ste inscenácie s ukrajinským režisériom Sashkom Bramom (*Vojenské meno Rama*) či so Štúdiom 12 (*Americký cisár*). V projekte *Miracles* sa vám podarilo spojiť štyri výrazné nezávislé subjekty (okrem Divadla Pôtoň aj tvorkyň Slávu Daubnerovú a súbory Med a prach a Debris Company), ktoré obsadili celé Bátovce.

MD – Spolupráca na projekte *Miracles* bola veľmi špecifická. Všetky štyri súbory majú rôznu poetiku, ktorá je súčasne v niečom spoločná. Prejavilo sa to nielen vo výsledku, ale najmä v procese tvorby.

IDJ – Ak hovoríme o nejakej spriaznenosti, tak to vystihuje výrok Andreja Kalinku, ktorý zaznel, keď sme zistili, že nám neschválili financie, a rozhodovali sme sa, či napriek tomu ideme projekt realizovať. Andrej vtedy povedal, že peniaze nie sú to, čo nás môže zastaviť. Všetci boli ochotní ísiť do projektu aj napriek tomu, že nedostanú za prácu ani cent. Pre nás to bol jasný signál, že sme si dobre vybrali spolupracovníkov. Všetci z nezávislého divadla, odchovaní na nedostatku financií, ale so vzdorovitou silou a vierou v tvorbu. Napokon sa nám časť financií podarilo zohnať, takže to nebola až taký katastrofický scenár, na aký sme boli pripravení.

Asi veľa rozprávame o tom, ako sa všetko dá, aj keď nie sú peniaze, no nechcem, aby vznikol dojem, že je to vlastne výsada a cnosť ustavične prekonávať živorenie. Odmietam tvrdenie, že dobré umenie vzniká len v chudobných podmienkach a že nedostatok prostriedkov prináša netradičné riešenia. Na Slovensku ešte nikdy nebolo nezávislé divadlo adekvátnie podporené. Nikdy nevznikol žiadny relevantný koncept na podporu progresívnej nezávislej tvorby. A tak keď si vzájomne kladieme otázky, prečo sa slovenskému divadlu nedá preraziť v širšom európskom kontexte, práve tento fakt je jedným zo zásadných dôvodov.

Mohol by byť budúci zmysel Divadla Pôtoň spojený aj s takýmto prepájaním rôznych súborov a tvorivých poetík? Možno nabudúce aj na medzinárodnej úrovni?

MD – Momentálne pripravujeme koprodukčný projekt *Swingari a potápkы* s Horáckym divadlom Jihlava. Bude to naša prvá koprodukcia s kamenným divadlom a pevne veríme, že bude pre obe zúčastnené strany inšpiratívna. Premiéry projektu by mali byť začiatkom apríla 2020 v Bátovciach a Jihlave. Najväčšou medzinárodnou spoluprácou tohto kalendárneho roku je projekt *In memoriam: Word*, na ktorom spolupracujeme s divadlami z Českej republiky, Francúzska, Rumunska a Palestíny. Projekt reaguje na útoky proti novinárom a umelcom, na potláčanie slobody slova a prejavu politickou mocou, ale aj rôznymi extrémistickými a teroristickými skupinami.

MIRACLES

foto C. Bachratý

Cez projekt Psota na Slovensku učíte stredoškolákov a vysokoškolákov uvažovať o umení a svete. Môže divadelná inscenácia meniť uvažovanie človeka či dokonca jeho charakter?

IDJ – Takto jednoznačne by som to nehodnotila. Našou snahou je narúšať komfortnosť myslenia bežného diváka. Ako s tým naloží, je jeho vec. Divadlo je pre mňa zóna intenzívnej komunikácie. Ale niekedy sa stane, skôr ide

o niekoľko prípadov, keď sa človek cíti taký oslovený tým, čo videl, že divadlo vstúpi do jeho života. Väčšinou, ak je puto veľmi silné, sám divák začne tvoriť. Z niekoľkých študentov, ktorí boli kedysi našimi divákmami alebo sa zúčastnili na našich workshopoch, vyrástli divadelní vedci, režiséri, herci, dramaturgovia.

Ked' sa pozrieme na vaše posledné inscenácie Americký cisár a Pastierska symfónia, obe súce vychádzajú z príbehov z minulosti, ale vy nimi

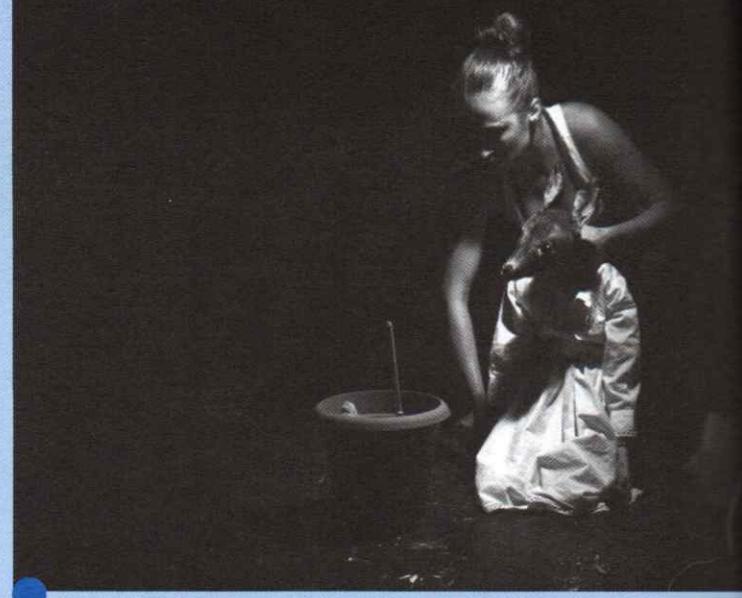
vypovedáte o súčasnosti. Nie je to pritom prvýkrát, keď ste sa v rámci svojej tvorby zaoberali komentovaním aktuálneho diania.

IDJ – Pomenovať súčasnosť je vždy to najťažšie. Aj v bežnom živote, aj v umení. Vedieť sa pozrieť na seba a svet z nadhľadu, pomenovať väzby a súvislostiach aj tam, kde nie sú úplne zrejmé, dokáže len málo ľudí. Pre mňa a moje uchopenie súčasnosti je skôr dôležitý balans. Udržiavanie harmónie medzi mnou, našou tvorbou a svetom.

Reflekujeme spoločnosť a seba v nej a volíme si spôsob rozprávania, vyberáme jazyk, ktorým si myslíme, že treba hovoriť. Ak sa nám zdá, že svet okolo drieme v zdanlivom pokoji, potrebujeme ho rozrušovať, ako to bolo napríklad pri inscenácii *Psota*. Keď sme tvorili *Krajinu nepokosených lúk* a spoločenské sily a nálady sa začali preskupovať nielen na Slovensku, ale v celej západnej Európe, mala som pocit, že sa nachádzam na hojdačke a ťažisko treba presunúť. Vtedy sme s Michalom vymysleli projekt *Miracles* a zároveň sme si pomenovali svoje ďalšie smerovanie na ceste k hľadaniu krásy a základných princípov ľudského bytia. *Americký cisár* aj *Pastierska symfónia* sú súčasťou tejto cesty. Postavy z inscenácií sú tiež na ceste za vnútorným poznaním a zmierením, v spoločnosti iných, takisto putujúcich ľudí.

V Americkom cisárovi ste zmenili základnú líniu predloh Martina Pollacka, presúvali ste osudy z postavy na postavu aj napriek rozdielnym sociálnym vrstvám. Vnímate hranicu medzi vernosťou dokumentu a slobodou tvorca? Ako nad ňou uvažujete?

MD – Keď sme v roku 2007 prišli s inscenáciou *Terra Granus*, neviem, či to bolo spôsobené celoeurópskym boomom okolo dokudrámy, alebo to len nikto nechcel hlbšie špecifikovať, ale okamžite ju kritika a dramaturgia festivalov označili za dokumentárne divadlo. Až o päť rokov neskôr, keď sme boli s inscenáciou *Psota* zaradení do programu Medzinárodného festivalu Divadelná Nitra, sa v propagáčnych materiáloch objavilo, že robíme divadlo fiktívnej dokumentaristiky. Vôbec si netrúfam povedať, či je to správne pomenovanie, v každom prípade, už pri *Terra*

STOPY V PAMÄTI (ODIVO)
foto archív divadla

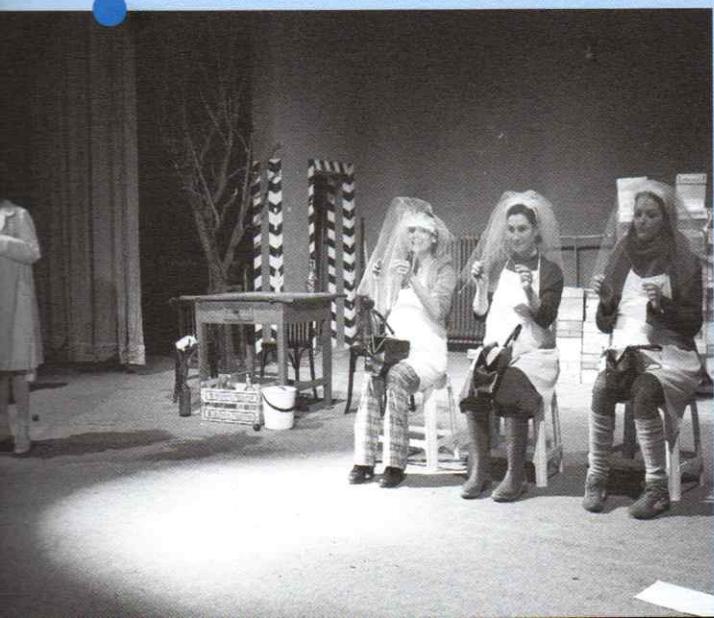
Granus sme pracovali so zozbieraným dokumentárnym materiálom veľmi slobodne. Počas terénnych výskumov sme mali približne tridsiatku respondentov a na diktafonoch viac než osemdesať hodín nahrávok. Tento materiál sme odprezentovali vo forme work in progress – spievali sa piesne, tak ako ich spievali naše respondentky, odznievali príbehy a slová, tak ako sme ich zachytili počas výskumu. Tu sa pre nás dokument skončil a začala sa tvorba.

Z tridsiatich ľudí, s ktorými sme sa rozprávali, vzniklo päť postáv. Do nich sa koncentrovali príbehy, emócie, situácie a osudy celej skúmanej skupiny. V rámci práce na inscenácii *Psota* to bolo veľmi podobné. A ak to mám ukončiť *Americkým cisárom*, treba povedať, že reportáz Martina Pollacka bola pre nás zdrojovým materiálom, z ktorého sme sa snažili na javisko preniesť esenciu napísaného a prečítaného. Myslím si, že vôbec nezáleží na tom, či sa dominantnou postavou v divadelnej adaptácii stala Rifke Beck, ktorej autor venoval v knihe iba štyri riadky. Dokument a autenticita boli vo vizuálnych prostriedkoch vďaka súkromnému archívu fotografií Martina Pollacka. Ostatné bola performatívna esencia reportáže o masovom úteku z Haliče.

Americký cisár získal ocenenie Dosky 2018 ako najlepšia inscenácia sezóny. Titul sa však objavil aj v ďalších nomináciách – okrem najlepšej rézie i za scénografiu. Výtvarné koncepty zväčša navrhuješ, Iveta, sama alebo si minimálne ich spoluautorkou. Máš nejakú osobnú „definíciu“ dobrej scénografie? Pýtam sa aj v súvislosti s Pražským Quadriennale 2019, kde sa váš projekt *Miracles* stal ústrednou tému slovenskej expozície.

IDJ – Nemám poruke žiadnu poučku, ale viem, čo ma momentálne na scénografii najviac zaujíma: vrstvenie významov. Scénografia ako samostatná výtvarná inštalácia, ktorá je metaforou alebo niekoľkými metaforami ideí inscenácie spojenými do jedného výrazného gesta, a následne jej oživovanie a vrstvenie znakov v akciach performerov. Výtvarný koncept je pre mňa klúčový, nejde mi „len“ o stavanie mizanscén a kompozícii, o hľadanie estetiky alebo jej popieranie, skôr sa snažím uchopiť prostredníctvom výtvarných prostriedkov a hereckej akcie podstatu jednotlivých tém, situácií, obrazov, akcií. Spolupráca s výtvarníkom je pre mňa dôležitá rovnako

TERRA GRANUS (Divadlo Pôtoň)
foto archív divadla

ako spolupráca s dramaturgom. Nechcem od neho, aby mi priniesol hotový koncept, trvám na tom, aby vznikal v spoločných dlhosiahlych debatách a vo vzájomných inšpiráciach. Počas príprav výtvarného konceptu inscenácie zažívam naozajstnú radosť z tvorby. Mám šťastie na spolupráce so skvelými výtvarníkmi a výtvarníčkami, ako sú Eva Klinčoková, Tom Ciller, Zuzana Formánková-Havranová a v posledných projektoch Katarína Caková.

Spomínam si, ako som v roku 2003 cestoval z Krakova stopom do Gardzieníc, dedinky na východe Poľska, na predstavenie a uviazol som asi uprostred cesty. Mal som vtedy pocit, že som prišiel o niečo dôležité. Myslím, že je to aj špecifikum Bátoviec. Tvorca, ktorý ide do Divadla Pôtoň pracovať, alebo divák, ktorý chce vidieť vaše predstavenie, musí vyvinúť nejaké úsilie, aby sa sem dostal. Ako vnímate tento jav cestovania za umením?

IDJ – Putovanie za umením je pre mňa fascinujúce. Umenie má byť očistné. Ako ked' sa človek vyberie na dlhú púť, dostane sa do ciela a po námahe zažije niečo duchovné. Už tri roky nosíme v hlave obrovský projekt, experiment umelecký i divácky, spojený práve s putovaním. Zbierame našu silu, hľadáme možnosti na jeho realizáciu. Projekt však vyžaduje participáciu mnohých umelcov a rôznych organizácií a tiež nemalú finančnú podporu. A preto moje sarkastické a ironické ja výsmešne šeptá niečo o sile idei.

Sú ľudia, ktorí prichádzajú do Bátoviec, väčšími hľadačmi ako tí, ktorí nemusia prekonať také prekážky či nepohodlie cestovania?

IDJ – Človek môže prísť aj náhodne a odnesie si nejaký duchovný zážitok. Ale myslím si, že ľudia, ktorí cielene prekonajú cestu k nám, majú mentálnu prípravu na priatie toho, čo vidia. Väčšinou prídu naladení pozitívne a pripravení veľmi otvorené vnímať udalosť, na ktorej sa zúčastňujú.

MD – A to ich čaká ešte aj cesta späť. S cestami do Bátoviec sa nám spája aj zážitok hľadania ciela jednej divadelničky. V okolitých dedinách sú smerové tabule Bátovce 4 km a ona

sa točila stále dokola medzi nimi. Nahnevane volala, že kde sú tie Bátovce. Cestou späť sa rozhodla ignorovať akékoľvek smerové tabule a uprednostnila dobre vyzerajúce auto dúfajúc, že to ju zavedie minimálne po Nitru. Nasledovala ho, nanešťastie, auto nesmerovalo tam, kam chcela.

Stratilo sa jej v lazoch za Pukancom a ona sa do Bratislavы dostala so šest hodinovým meškaním. Takže sa môže stať, že pre niekoho sú Bátovce bermudským trojuholníkom.

IDJ – Pod bermudským trojuholníkom sa dá chápať aj niečo iné. Umelci, ktorí tu tvoria, sa doslova zavoria do čiernej diery – našej divadelnej sály. Nevnímajú, ako plynne čas, a zrazu zistia, že ubehlo aj dvanásť hodín a je hlboká noc. Takto vznikla napríklad naša spolupráca s výtvarníčkou Katarínou Cakovou. Prišla k nám na dvojtýždňovú rezidenciu niekedy v zime a odchádzala od nás počas rozkvitnutej jari. To isté sa stalo aj nášmu stabilnému spolupracovníkovi, videoartistovi Erikovi Bartošovi. Mnohí umelci odídu načas, ale opäť sa vrátia. Priestor v spojení s prírodou a samotou má zvláštnu energiu.

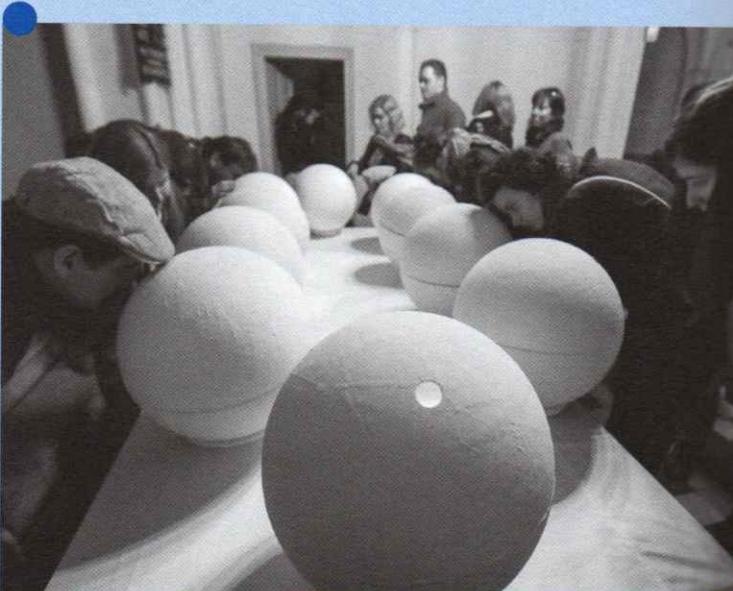
Iveta, spomínaš rôzne ľažko definovateľné pojmy, na ktoré mnohí nazierajú cez prsty a nie sú dnes veľmi akceptované. Čo znamená očista a duchovný zážitok v spojitosti s umením?

IDJ – Ak hovoríme o neakceptovateľnosti týchto pojmov, bavíme sa zrejme o európskom priestore a vývine západného európskeho divadla. Teda aj o pokusoch teatrológov definovať pojmy, ktoré sa dajú racionálne a intelektuálne uchopíť a nepúšťať sa – minimálne v našom divadelnom priestore – do niečoho, čo prináša neistý výsledok, ktorý je preto možné ľahko zamietnuť a označiť za balast. Myslím si, že na definícii týchto pojmov nestačí teatrológia samotná, skôr by malo ísť o prieniky s poznatkami zo psychológie, z filozofie, antropológie či pomerne novej vednej disciplíny memetiky. Moja intuícia – opäť narábam s pojmom, ktorý je ľažko definovateľný, ale napriek tomu ma celkom spoľahlivo vedie v tvorbe aj v živote – mi hovorí, že ako umelkyňa musím prejsť cestu, niekedy veľmi zničujúcu, k poznávaniu svojho najvnútorenejšieho ja. Stretnutie so sebou mi

často prináša prekvapivé momenty, odhalí staré smútky, obnaží krutosť, odkryje zášť. Snažím sa byť úprimná k sebe, vyrovnať sa s novými poznaniami a vtedy hovorím o osobnej očiste. Byť umelcom je veľké privilégium, umelec sa v svojej práci venuje rozširovaniu svojho mentálneho a duchovného priestoru. Je pre mňa vzrušujúce stretnúť sa s divákom, skúmať, ako vníma inscenáciu, kam nás pustí a kedy už zatvorí dvere. Áno, a niekedy sa stane, že sa vyhnaní voči emociiám tým, že ju nazve pátosom, krásu prílišným estétstvom, škaredosť zbytočným nátlakom. Je na umelcovi, v prípade inscenácie na celom tíme tvorcov, aby prijali rôznorodé nazerania na dielo. O týchto témach by sa dalo rozprávať donekonečna. Dejiny divadla sú popretkávané zápasom rationality a emotionality, fyzického a duchovného, individuálneho a spoločenského, estetikou a antiestetikou. A potom je tu nový fenomén ženských režíí, ešte je možno skoro na jeho prehodnocovanie, ale myslím si, že prechádza istým oslobodením od napodobovania mužských vzorov a môže prinášať úplne novú kvalitu. Svojou poznámkou si otvoril pre mňa úplne aktuálne otázky, ktoré si v posledných rokoch kladiem a hľadám na ne odpovede.

MIRACLES

foto C. Bachratý

PSOTA (Divadlo Pôtoň)
foto C. Bachratý

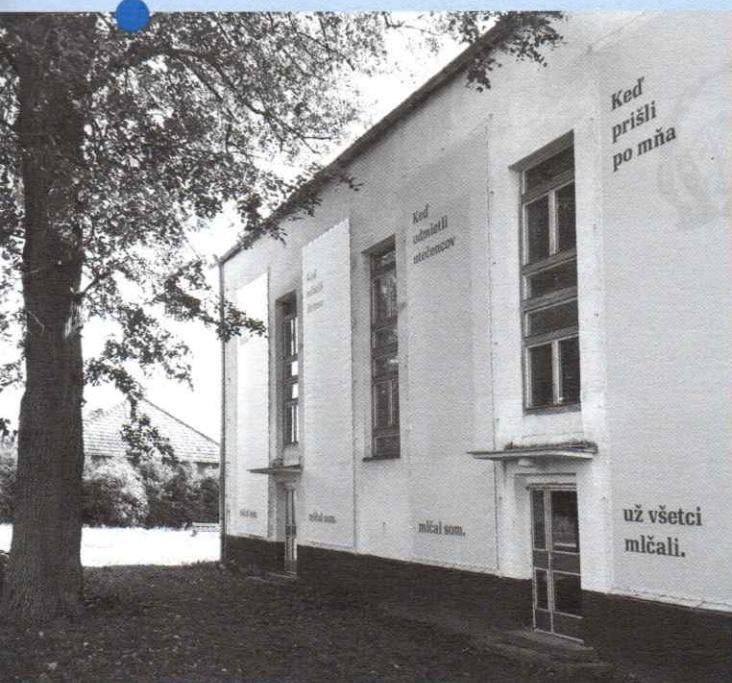
Kam dnes s Divadlom Pôtoň smerujete? Budete kultúrnym centrom na periférii pre divadelníkov a poučených divákov z väčších miest alebo divadlom, ktoré chce lákať miestnych a aktivizovať komunitu? Netreba si to jasne definovať?

MD – Je zvláštne, že v čase, keď sa veľmi často bavíme o multikulturalizme, keď sa všetci sietujeme, prepájame nielen na Slovensku, ale v rámci celej Európy, dostávame

čoraz častejšie otázky o tom, čo sme my v Bátovciach vlastne zač. Ste divadlo? Ste kultúrne centrum? Ste vzdelávacie, spoločenské alebo rezidenčné centrum? Ste kino alebo komunitné stredisko? Vôbec tomu nerozumiem. V istej fáze sme nadobudli pocit, že chceme o umení, ale aj o svete uvažovať v širších súvislostiach. V praxi to znamená napríklad to, že sa nechceme uzatvárať (ako divadelníci) pred výtvarníkmi, hudobníkmi, dizajnérmami, architektmi, spisovateľmi alebo teoretikmi umenia či odborníkmi na spoločenské témy a politiku. Snažíme sa

nachádzať prieniky a spolupracovať v prospech niečoho. Chceme dosiahnuť akúsi komplexnosť a plasticitu priestoru. Chceme do Bátoviec pritáhovať inšpiratívnych a kreatívnych ľudí, aby pracovali na nových dielach, a rovnako chceme diela, ktoré v Bátovciach vznikajú, dostávať do iných priestorov. A dnes máme pocit, teda, to nie je pocit, ale fakt, že by sme sa mali znova atomizovať, vyhrianiť, výčleniť a veľmi rýchlo definovať, čo sme zač (napríklad v súvislosti s kategóriami v podpornej činnosti Fondu na podporu umenia). Možno sa mi to len zdá, ale stráca to pre mňa akúkoľvek logiku. Nerozumiem, prečo by sme nemohli na Slovensku robiť (a to je jedno či v Bátovciach, alebo v Bratislave) moderné európske divadlo, vytvárať priestor pre laboratórnu tvorbu a zároveň viesť dialóg s komunitami, ktoré okolo nás existujú, ktoré sú našou súčasťou. S komunitami, ktoré možno nechápu umenie ako misiu alebo filozofiu, ale napriek tomu ich irituje a vracajú sa k nemu. Nemáme ambíciu robiť pre miestne komunity vegánske nedele, susedské burzy alebo s nimi hrať na záhrade

Výstava umelkyne Ilony Némethovej s názvom Ked na priečeli budovy Divadla Pôtoč
foto archív divadla

spoločenské hry. Na to máme na Slovensku komunitné centrá, centrá voľného času a množstvo osvetových stredísk. V súvislosti s našimi komunitami nám ide len o umele a o budovanie ich vzťahu k umeniu. Neviem to definovať inak. ☺

Iveta Ditte Jurčová

Absolventka Divadelnej fakulty VŠMU v Bratislave v odbore divadelná režia. Je zakladateľkou, umeleckou šéfkou a režisérkou Divadla Pôtoč v Bátovciach. Vo svojej tvorbe sa zameriava predovšetkým na súčasné spoločenské témy. Ide o špecifický typ divadla, ktoré programovo sídlí na slovenskom vidieku. Spoločné inscenácie v tandemе s Michalom Dittom, ktoré vždy tvorili gro repertoár Divadla Pôtoč, spája zmysel pre svojbytnú metaforu a poetickosť. Dvojica sa pri inscenovaní neraz opiera o vlastné terénnne sociologické či etnologické prieskumy problematiky (*Terra Granus, Psota*). Dielo *Terra Granus* získalo na festivale Nová dráma/New drama 2008 Cenu bratislavského diváka. Insenácia *Americký cisár* (v koprodukcii Štúdia 12 a Divadla Pôtoč) získala Cenu DOSKY 2018 v kategórii Najlepšia inscenácia sezóny.

Michal Ditte

Dramatik, dramaturg a projektový manažér. Absolvent Divadelnej fakulty VŠMU Bratislava v odbore divadelná dramaturgia. V roku 2000 spoluzačil nezávislé Divadlo Pôtoč, v ktorom je od roku 2003 na pozícii dramaturga. Po roku 2006 pracoval aj ako redaktor časopisu *Javisko* a ako projektový manažér festivalu Scénická žatva v Martine. Externé spolupracoval s viacerými kultúrnymi organizáciami na pozícii lektor vzdelávacích aktivít, najmä v oblasti kreatívneho písania a kultúrneho manažmentu. Od roku 2011 je riaditeľom Divadla Pôtoč a riaditeľom siete nezávislej kultúry na Slovensku – Anténa. Je aj autorom viacerých divadelných hier: *Dve slová Belisy Súmracne... príbeh Ewy Luny* (2003), *Venuša v sieti* (2004), *Terra Granus* (2008), *Psota* (2011). Jeho hry boli okrem domovského Divadla Pôtoč uvedené vo viacerých slovenských dividlach (SKD Martin, Činohra SND, BD Žilina, BDNR). Venuje sa aj tvorbe pre rozhlas a televíziu.